

АКТУЕЛНА ПИТАЊА
НАШЕ
ЈЕЗИЧКЕ КУЛТУРЕ

ПРОСВЕТНИ ПРЕГЛЕД

ПРИМИТИВИЗАМ У ЈЕЗИКУ ПОД ФИРМОМ „АУТЕНТИЧНОСТИ”

Пре свега желео бих да се захвалим књижевнику Милану Боквићу на излагању који је оставио дубок утисак на мене својом аргументованошћу, мисаоношћу и лепотом језичког исказивања. За мене је то најбољи текст који је на овом саветовању прочитан, ненадмашан пример како језик може да буде прекрасан у својој једноставности, а истовремено да изражава богатство мисли о једној актуелној материји, као што је он сам. Својим поставкама могао би послужити као програмско начело, јасан путоказ, којег би требало да се држимо када је о језику реч.

Одајем дубоко признање племенитом револту исказаном речима наших врских спикера са радија и телевизије. Мислим да би овај скуп морао да да потпуну апсолутну и безрезервну подршку њиховом настојању да се на телевизији и радију чува и негује култ језика, изговорне стране тог језика и језичка правилност у сваком погледу. За разлику од новина и писане литературе, то је језик који се чује, а не чита. Према томе, језик се прима и као садржај, али исто тако и као звук, готово као музика. Верујте ми да често уживам када макар и само слушам врсног спикера, при том не мора бити уопште важно о чему он то говори. Човек заиста може да буде понесен самом мелодиком речи, ритмиком излагања или лепотом и правилношћу изговора и да та акустичка страна језика буде сама за себе својеврстан доживљај. Тај доживљај могу пружити само мајстори изговорене речи.

Мислим да за то треба неизоставно осудити праксу да се под фирмом „аутентичности” пропагира и протура примитивизам у језику и да се са микрофона уклањају професионални спикери, а са одговорних позиција наши врхунски лектори. Већ сам говорио о лекторима, о лошим лекторима и да такве треба уклањати. Радио и телевизија, напротив, имају лекторе који су уједно наши истакнути језички стручњаци. Они морају бити на својим позицијама и њихова реч би морала бити поштована.

Хтео бих да кажем и ово: проф. Живановић је апеловао на наставнике у школама да отварају приручнике и одатле уче акценат и то преносе на своје ученике. Тешко ћемо, бојим се, постићи да нам то чини чак и наставник српскохрватског језика, а камоли наставник физике или математике. Али ћемо зато сви бити у прилици да свакодневно слушамо како се која реч изговара на радију или телевизији. Ако одатле уклонимо спикере који то, ваљда, једини и најбоље знају, и за које би се могло рећи да су последњи бастион доброг језика, онда се тешко можемо надати било каквом побољшању.

ћења два писма; израда нормативне граматике савременог српскохрватског језика; састављање приручника за примену нових теоријских знања у пракси; образовање језичких стручњака уз осавремењавање наставе на филолошким факултетима; буђење интересовања за језичке студије међу младима, тако да се за њих опредељују не само они које је на то натерало немање другог избора већ и оних који имају праву љубав за језик.

Намеће нам се мисао да би и лингвисти, као математичари — путем такмичења у говору могли да се побрину за стварање таквог интересовања код младих. Универзитет, односно филолошки факултет, свакако школују стручњаке за језик, који треба да се побрину, у најширем смислу схваћено, за језичку културу — културу узајамног разумевања и споразумевања, било који језик да је у питању. Није ли задатак ове највише школске установе да ствара само зналце већ и чуваре и градитеље језика. Можда би корисно било увести, не само на филолошке факултете већ и на друге наставничке, правне и политичке факултете, предмет култура говора, макар он био и у оквиру слободног избора студија. Свакако да и друштвена брига о језику, и права језичка политика, јер и небрига о језику је нека врста језичке политике, представља најбољу основу за побољшање стања у науци о језику. Не би се могло рећи да је оно данас на завидној висини. Рекло би се „мало рука — малена и снага”.

Када је школа у питању, језичкој култури мора се посветити посебна пажња, и то од првог додира детета са организованим утицајем друштва на дете, тј. од јасленог узраста. Међутим, у новим плановима и програмима настави матерњег језика не поклања се довољна пажња, не с обзиром на програмске захтеве и садржаје, већ с обзиром на време одређено да се ти захтеви савладају. Време посвећено тој настави (у већини усмерења само два часа недељно) чини да се програмски захтеви морају да остварују површно и да ће нам генерације, стога, остати муцаве и неписмене. Последице оваквог стања постаће још теже много касније. Оне су утолико опасније уколико се сагледају и чињенице да је добар језик основа доброг мишљења, а могућност изражавања (усменог или писменог) основа здраве личности. Жеља за говором и друштвеним општењем постоји у сваком појединцу, умео он или не умео да говори. Ускраћења и незадовољства настају онда када није успостављена права веза између говорника и саговорника.

Шта је са средствима јавног обавештавања, са новинарима и посленицима радија и телевизије? Многи други захтеви су потиснули питање језичке развијености и језичке образованости тих посленика у други ред. Међутим, право обављања новинарске дужности (наравно, и спикерске, јер је то професија са посебним задацима) засновано је на основним захтевима језичке културе: на мишљењу, сврсисходности и правилности језичког израза. Нема доброг обавештавања без доброг мишљења, без јасно одређеног циља и без правилног језика, у најширем смислу речи. На новинарима и спикерима је да схвате потребу неговања личног језичког и говорног израза и поштовања начела основне језичке културе, а на друштву је да то од новинара захтева, и да им да пуну подршку у испуњавању тих захтева. У неким средствима јавног обавештавања постојала је добра традиција неговања језичке културе, која се, на жалост, почела да руши, услед друштвене небриге о језику. Организовање одговорне лекторске службе, сарадничко повезивање са језичким установама, којима је

језик предмет испитивања, неопходност су доброг обављања новинарског заната у било којој грани јавног обавештавања.

Језик у позориштима има, несумњиво, најчвршћу традицију неговања језичког израза, мада одсуство глумаца у овим разговорима може да буде знак и нечег другог: као да се и ту губи уверење да добар глумац мора имати и развијен језик и добар говорни израз, што му даје могућност остваривања различитих ликова, па и оних са неразвијеним, скученим или локалним језиком. Неке су сумње ове врсте у нама поткрепљене чињеницом да смо у групи од 100 глумаца пронашли и неке који су муцали. Не значи ли то да је потребно и веће поштовање, и строжија мерила при избору глумаца, када је језик у питању? Међутим, ваља рећи да је, судећи по организовању наставе на Факултету драмских уметности, по организовању постдипломских студија из ове области и по дикцијским темама које су предмет тих постдипломских студија, језички критеријум бар ту, у настази на Факултету драмских уметности, чврст и сталан.

Поставља се питање да ли су се разишли међу собом језик и књижевност? Изгледа да јесу. Као да су се насилно поцепали на два дела, па су се и наставници и професори поделили на оне који воле и предају књижевност и оне који воле и предају језик. Као да је и то један од показатеља пометености у области наше језичке културе. Сме ли се тако поступати и цепати једно органско јединство као што су језик и књижевност? Можда је то услед наше мисаоне несавршености, и недоучености, дошло до раслојавања нечега што је повезано и стално у покрету, само да би се могло проучавати. Осим тога, постоји мешање појмова „књижевни језик” са „локалним изразом у књижевности”.

„Петријин венац” наводи се као пример да се дијалекатским изразом могу стварати и уметничка дела, па да, према томе, књижевни језик није неопходно једини стваралачки језик у књижевности. Слично писцу „Петријиног венца” радио је и Сремац, и други писци; али, ни писац „Петријиног венца”, ни писац „Зоне Замфирове” нису због тога језички неразвијени и језички неписмени; напротив, они имају јако развијено језичко осећање — обојици је врло добро познато шта је књижевни језик, и њиме се обојица изврсно служе. Никоме ко познаје праву природу језика не пада напамет да спутава песничке слободе и стваралаштва у језику језичким нормирањем. Да би се осетила права вредност стваралаштва, потребно је поштовати језичке законитости. Песничке слободе нису никада прелазиле у језички хаос, у стихију, у неумивеност и разбарушеност језика. Разбарушени и хаотични језички ствараоци постојали су и раније. Данас их покрива заборав, а занимљиви су за историчаре књижевности и језичке стручњаке.

Што се тиче језика права и политике, на саветовању је истакнуто неколико питања. Неопходно је да језик закона буде јасан. Међутим, многобројност закона и законских прописа наметнула је потребу да законе пишу и они који ни правно ни језички нису обучавани за то. Нови, демократски односи истакли су потребу и њиховог именованја. Ипак, отишло се у лаичко поједностављивање проблема. Ново именованје појаве не мора неопходно да значи и нове друштвене садржаје и нове друштвене појаве. Као што ни старо, уходано и добро познато име за неку друштвену појаву не мора у себи да носи и старе садржаје. Да закљу-

чимо — промена имена не значи и промену односа. Мењање односа и у старом, уходаном језичком изразу може донети и промену садржаја, и нове садржаје. Таквим сазнањем многа лутања у језику права била би избегнута, а језик закона приближио би се народном језичком изразу.

Језику политике учињене су две главне замерке: прво, коришћење туђица којима се придају неправа значења у изворном језику, и стварање политичког жаргона — што политику отуђује од народа, скрива и затвара у оквиру припадника једне струке. Друго, може се и чистим народним изразом савршено правилно говорити, а не рећи ништа; може се празнословити, а и тај вид језичког изражавања означава отуђење.

Најзад нешто о народном изразу и језичком чистунству. Иако при крају нашег излагања, не значи да је и најмање значајно. У спрегу народски израз као веза националног према интернационалном, такође је потребно успоставити прави однос који (како сада изгледа) још није успостављен; још се та два појма посматрају као црно-бели спрег. Није тачно да је наш народни језик сиромашан за изражавање савремене научне мисли у било којој грани науке. Један физиолог нам је на самом саветовању показао да за описивање гласа у народу постоји око 200 различитих израза, на пример, фрфљав, шушкав, пискав, врскав, уњкав, муцав, металан итд. глас. Међутим, то никако не значи да се стручњаци у својим најужим круговима не могу служити стручним језиком и интернационалним стручним изразима. То само значи да оно што је намењено народу као научна чињеница (ван језика струке и круга стручњака) треба изразити тако да то и просечан човек може да разуме. Стога, поред интернационалних стручних израза треба развијати и народску стручну терминологију: вокали и самогласници, консонанти и сугласници — не сумњиво, не сметају једни другима; напротив, они се допуњују. Морамо се потрудити да изађемо из стручне језичке учмалости и да кренемо путевима изградње стручних речника, у којима ће се, једни поред других, наћи проверени и домаћи и страни стручни израз, са тачно утврђеном употребом и правом дефиницијом њихових садржаја.

На саветовању је речено још понешто о туђицама и сметњама у преводилаштву, као и о туђицама и њиховој психолошкој вредности. Опасно је када се туђица користи, а не зна јој се право значење; или јој се придаје ново значење, које она, у изворном језику, нема, или, што је још горе, ако јој се придаје значење супротно ономе које има у изворном језику. Тада може доћи до нежељених последица и неспоразума сличних оном који је одлучио да се употреби атомска бомба само због погрешног тумачења једне исте речи („колебати се” и „оклевати”).

Други разлог за страх од туђица је губљење вере у свој лични и народни идентитет. Не наслућује ли се такво стање у чињеници да поред добре народне речи стоји, као некакав штит, туђица (на пример, могућности и потенцијали; остваривања и релаизације, итд.). Не крије ли се нека врста отуђивања и у избору имена наше деце (на пример, Оливијери, Жаклине, Козете, итд), или ће све те појаве отпасти као непотребни „наноси”.

Нова сазвучја на саветовању су, свакако, и истраживачки радови, засновани на савременим техникама испитивања језика. Истраживања из области психоллингвистике, математичке лингвистике, акустике и физиолошке фонетике — сврставају нас у ред савремених истраживања ко-

јима се бави светска наука о језику. Без тих нових метода у описивању и у утврђивању језичке природе данас се не може замислити лингвистичка мисао. Таква истраживања, поред оних класичних, треба подржавати, јер она представљају ход наше лингвистичке науке укорак са временом, поготову што међу овим истраживачима преовлађују млади.

Организаторима саветовања, имајући у виду опште наглашавану мисао да је прошло време „немања политике” и као досадашње наше језичке политике — остаје да објаве радове у зборнику и доставе предлоге са саветовања одговарајућим друштвеним установама и да подвучу потребу за већом одговорношћу и појединача и друштва према језику. Нарочито треба истаћи неопходност да се о сваком појединачном покренутом језичком питању у будућности организују стручни састанци на научном нивоу, са настојањем да се та питања реше, уз поштовање савремене језичке методологије и научне мисли. Можда би, кроз десетак година, требало поновити саветовање оваквога типа, да би се видело шта се урадило. Тиме би, свакако, започела права друштвена брига о језику, и савремени рат за српскохрватски, односно хрватскосрпски језик и правопис, уз поштовање разлика у заједништву.